

IZVANBRAČNA RAĐANJA NA HRVATSKIM OTOCIMA – POSEBNOST OTOKA KORČULE

DOI: 10.17234/SEC.32.11
Prethodno priopćenje
Primljeno: 25. 6. 2020.
Prihvaćeno: 29. 8. 2020.

LENA MIROŠEVIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Ul. dr. Franje Tuđmana 24i

HR – 23 000 Zadar, Hrvatska

lmirosev@unizd.hr

 orcid.org/0000-0002-8016-9783

SNJEŽANA MRĐEN

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Ul. dr. Franje Tuđmana 24i

HR – 23 000 Zadar, Hrvatska

surdjen@unizd.hr

 orcid.org/0000-0002-2635-7839

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Posljednjih pedeset godina u svim europskim zemljama znatno se povećao udio izvanbračnoga rađanja. Republika Hrvatska u tom pogledu pripada skupini zemalja s niskim udjelima, ali s naglašenim regionalnim razlikama. Cilj je rada analiza dinamike kretanja rađanja izvan braka na većim hrvatskim otocima u skoro pedesetogodišnjem razdoblju (1970. – 2017.). U središte istraživanja stavljen je otok Korčula koji se u cijelom promatranom razdoblju izdvaja od ostaloga otočnog prostora sa znatno većim udjelima rođene djece izvan braka, osobito njegov zapadni dio (Vela Luka i Blato). Osim podataka vitalne statistike Državnoga zavoda za statistiku na razini naselja, korišteni su i podaci matičnih knjiga iz 19. stoljeća s ciljem da se objasne razlozi posebnosti korčulanskoga prostora u pogledu izvanbračnih rađanja.

Ključne riječi: izvanbračna rađanja, krejanca, otoci, Korčula, Hrvatska

UVOD

Stalne promjene društvenih odnosa neizbježno su utjecale na promjene obiteljskih struktura. Složenost kulturnoga okruženja te politički i gospodarski kontekst određenoga vremena u uskoj su vezi s oblikovanjem porodičnih formacija. O obitelji, odnosno promjenama strukture obitelji, govori znatan broj međunarodnih publikacija koje su u posljednjih nekoliko desetljeća uglavnom bile usmjerene prema analizi izvanbračnih

zajednica (Hoffman i Foster 1997; Dohotariu 2015). Za hrvatski prostorni okvir, istraživanja posvećena porodičnoj organizaciji većinom su se odnosila na proučavanje porodičnih (obiteljskih, kućnih) zadruga¹ (Utješenović-Ostrožinski 1988; Pavličević, 1989, 2010; Puljiz 1992; usp. Spajić-Vrkaš 1995; usp. Čapo Žmegač 1996, 1998), kao „najčešćeg oblika obiteljske organizacije do kraja 19. stoljeća na našim prostorima“ (Spajić-Vrkaš 1995:452). Međutim, na obalnom prostoru Hrvatske je, prema Toddu (2011), izostala porodična zadruga (usp. Čapo Žmegač 1998), gdje je, kako navodi Todd, „postojao venecijanski utjecaj na razvoj porodične strukture, a koji se odnosi na prisutnost nekih karakteristika tzv. porodice deblo (*la famille souche*)“.² Prema istom autoru, venecijanski utjecaj bio je prisutan i na otocima pa se tako npr. navodi „da se na otoku Visu mogla naći izrazito nepotpuna patrilinarna združena obitelj“ (*la famille communautaire patrilinéaire très imparfaite*) (Todd 2011:322). Etnologinja Jasna Čapo Žmegač primjećuje, kako se teza o sveprisutnosti zadruga u prošlosti, može destabilizirati demografskim podacima. Ista autorica je, naime, ustvrdila kako „prema statističkim podacima potkraj 19. i u prvom desetljeću 20. stoljeća, prosječan broj osoba u kućanstvu u cijeloj Hrvatskoj kretao se između 5 i 7. Bio je najniži u sjevernoj i u srednjoj Hrvatskoj (5,4), nešto viši u Dalmaciji (sa zaledem 5,9) i najviši u Istri (6,7). Te brojke jasno govore da su početkom 20. stoljeća kućanstva u Hrvatskoj, bez obzira na to o kojem je dijelu riječ, u prosjeku bila mala“ (Čapo Žmegač 1998:254).

Što se tiče izvanbračnih rađanja, o toj je tematici u hrvatskoj literaturi objavljen veoma mali broj radova. Opsežnija istraživanja te pojave u posljednjih 20-ak godina proveli su Mrđen (1997) i Pavić (2014). Za prijašnja razdoblja značajne su knjige Mogorović Crljenko (2012) o nasilju i ilegitalnosti u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća te Kralj-Bassardi (2013) o napuštenoj djeci u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća, kao i rad Vekarića i dr. (2000) koji analizira ritam začeca, rođenja, ženidbe i smrti u Dubrovniku i njegovoj okolici od 17. do 19. stoljeća. Za navedenu problematiku nezaobilazan je i rad *Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije* autora Lazarević i Vekarić (2009).

Koliko su izvanbračna rađanja složen društveni proces možda ponajbolje ocrtavaju dva naselja na zapadnom dijelu otoka Korčule, Vela Luka i Blato. Vela Luka je naselje koje je 2013. godine imalo maksimalnu vrijednost izvanbračnih rađanja u iznosu od čak 73,9 %, a susjedno Blato 46,6 %. Vrijednosti znatno veće od državnoga prosjeka (16 %)

¹ Takav tip združenoga života definira se kao rodbinska i gospodarska jedinica koju čine trogeneracijske ili dvogeneracijske obitelji s čvrstom hijerarhijskom strukturom. Takve zadruge, utemeljene na patrijarhalnom načelu, sastojale su se od više oženjene braće s roditeljima i djecom (unučadi) te su posjedovali zajedničku imovinu (kuću, posjed i dr.) kojom su zajednički gospodarili (Spajić-Vrkaš 1995).

² Radi se o „višegeneracijskoj porodici sa po jednim parom u svakoj generaciji“ (Puljiz 1992:150).

nisu slučajan iskorak već dugogodišnja pojavnost u životima tih naselja. Iako već takvi statistički podaci privlače pozornost, oni istodobno otvaraju niz pitanja o prostornim i povijesnim vezama demografskih i društvenih procesa stanovništva tih dvaju naselja. Visoki udjeli izvanbračnih rađanja, iako su prisutni kao suvremeni fenomen, zapravo su posljedica dugotrajnih socio-ekonomskih procesa promatranoga prostora. Upravo zbog svoje stalne prisutnosti takvi demografski trendovi nameću nekoliko pitanja. Ponajprije, koji je razlog tako visokoga udjela izvanbračnih rađanja na otoku Korčuli u odnosu na druge otoke, a posebno u naseljima zapadnoga dijela otoka Korčule? Drugo, koja je geneza samoga fenomena, odnosno koji su to društveno-gospodarski konteksti utjecali na nastajanje navedenoga fenomena? Na temelju dostupnih podataka i izvora pokušali su se utvrditi razlozi posebnosti korčulanskoga prostora u pogledu izvanbračnih rađanja, posebno u Veloj Luci i Blatu, koristeći i podatke matičnih knjiga iz 19. stoljeća. Cilj je rada objasniti historijsko-demografsku sliku promatranih naselja na temelju njihove kvantitativne veličine i odnosa te promjena nastalih u zajednicama tijekom istraživanoga razdoblja. Kako se o toj temi rijetko pisalo, a posebno o izvanbračnim rađanjima na otocima, svrha je ovoga rada, među ostalim, i poticaj za daljnje proučavanje socijalnih, kulturoloških i etnografskih karakteristika ostalih hrvatskih otoka.

METODOLOGIJA

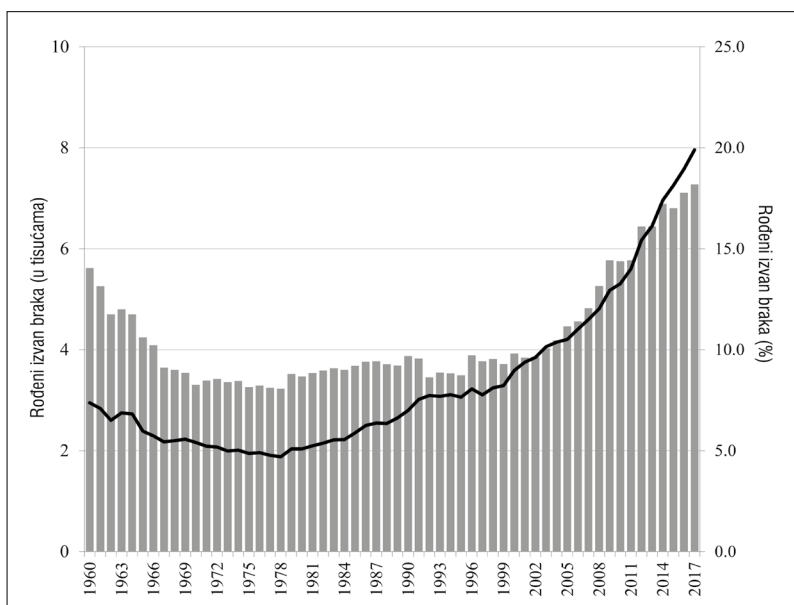
Na razini Hrvatske korišteni su podaci vitalne statistike od 1960. do 2017., a na razini naselja od 1991. do 2017. Razlog vremenske neujednačenosti jest neusklađenost matičnoga broja naselja prije i poslije 1991., što je onemogućilo analizu svih naselja u Hrvatskoj (ukupno 6 576) od 1960. godine. Uz to, mnoga naselja više ne postoje, ili su priključena nekom drugom naselju ili su promijenila ime, što je dodatno otežavalo provođenje takve analize, dok je analiza manjega broja naselja bila moguća. Stoga su analizirana izvanbračna rađanja u naseljima na većim otocima, od 1970. do 2017. godine, kako bi se usporedio trend na Korčuli i na ostalim otocima.³ Na razini naselja kao izvor podataka korišteni su *Tablogrami rođenih prema bračnosti* Državnoga zavoda za statistiku u kojima su se mogla izdvojiti rađanja u zemlji i inozemstvu od 1970. godine te su se i na razini Hrvatske od iste godine uzimala u obzir samo rađanja u zemlji. Također, zbog detaljnije analize naselja Vele Luke i Blata, korištene su matice rođenih, tj. *Upisnik rođenih Vela Luka* (Matični ured Vela Luka) i *Upisnik rođenih Blato* (Matični ured Blato) za razdoblje 1886. – 1940.

³ Na razini naselja podatke o rođenima prema bračnosti DZS vodi od 1970. godine.

KRETANJE BROJA ŽIVOROĐENIH IZVAN BRAKA U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj je u razdoblju od 1960. do 2017. udio izvanbračnih rađanja povećan 2,9 puta (sa 7,4 % na 19,9 %). U apsolutnom iznosu povećanje je bilo za nešto više od 1,6 tisuća (s 5,6 na 7,2 tisuće). Istodobno se ukupan broj živorođenja dvostruko smanjio: sa 76,2 tisuće početkom 1960-ih godina na ispod 36,6 tisuća tisuća 2017. godine.

Nakon kontinuiranoga smanjivanja broja živorođenih izvan braka od 1960. do kraja 1970., uglavnom kao rezultat smanjenja ukupnoga broja živorođenja, početkom 1980-ih došlo je do porasta izvanbračnih rađanja. Međutim, ona su sve do početka 21. stoljeća iznosila manje od 4 tisuće, što je usporedivo s polovicom 60-ih godina prošloga stoljeća (sl. 1). Granica od 10 % izvanbračno rođenih u ukupnom broju živorođene djece prijeđena je 2003. godine. Od tada dolazi do izrazitoga povećanja broja rođenih izvan braka, a povećao se i njihov postotni udio. U samo 15 godina (od 2003. do 2017.) broj izvanbračno rođene djece povećan je za 80 % (s 10,1 % na 19,9 %). Promatra li se cijelo razdoblje, od 1960. do 2017. godine, proizlazi da je u navedenih 15 godina ostvarena trećina ukupnih izvanbračnih rađanja. Tako je svako peto dijete 2017. godine bilo rođeno izvan braka, za razliku od 2003. kada je to bilo svako deseto dijete ili svako četrnaesto dijete početkom 1960-ih godina.

Slika 1: Ukupan broj rođenih izvan braka u Hrvatskoj, 1960. – 2017.

(Izvor: Demografska statistika od 1960. do 1969., SZS, Beograd; od 1970. do 2017.

Tablogrami rođenih prema bračnosti po naseljima, DZS, Zagreb.

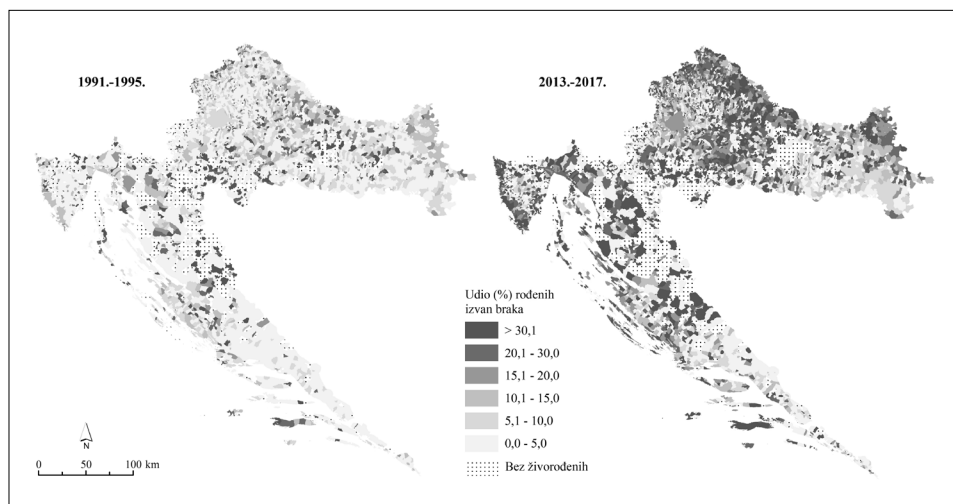
Napomena: Od 1967. godine podaci za živorođene odnose se na rođene samo u zemlji.)

Usporedba Hrvatske s obzirom na udio izvanbračno rođenih s ostalim europskim državama pokazuje da se Hrvatska nalazi pri dnu europske ljestvice. U Europi se 2017. godine udio izvanbračnih rađanja kretao od 10,3 % u Grčkoj do više od 71,2 % na Islandu. Hrvatska se, s vrijednosti od 19,9 % iste godine, svrstala među zemlje s najnižim udjelom izvanbračnih rađanja. Niži udio od Hrvatske zabilježen je, osim u Grčkoj, u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori i na Cipru.⁴ Međutim, Hrvatska ne predstavlja homogeno područje promatraju li se izvanbračna rađanja na regionalnoj razini (županije, gradovi/općine i naselja). Tako je na razini županija najviši udio izvanbračnih rađanja 1991. i 2017. zabilježen u Međimurskoj županiji (11,9 % prema 43,0 %), a najniži u Splitsko-dalmatinskoj (4,1 % i 9,8 %). Uz Međimursku županiju, koju karakterizira vrlo visok udio rađanja izvan braka u hrvatskim okvirima 2017. godine, izdvaja se i Istarska županija gdje je taj udio bio viši od 30 %.

Regionalne specifičnosti u pogledu izvanbračnih rađanja još su više naglašene promatraju li se niže teritorijalne jedinice – naselja (sl. 2). Međutim, prije analize prostorne rasprostranjenosti izvanbračnih rađanja potrebno je naglasiti da u razdoblju 1991. – 1995. u 18 % naselja (ili 1 237) od ukupno 6 576 naselja u Hrvatskoj nije bilo živorođenja, a čak u gotovo polovici naselja (3 056 ili 45 %) nije bilo izvanbračno rođene djece. Zona niskoga udjela rođenih izvan braka u navedenom razdoblju zauzimala je prostor zagrebačke regije, istočne Slavonije, zapadne i središnje Istre te srednje i južne Dalmacije. Upravo se u južnodalmatinskoj zoni niskih rađanja i u odnosu na ostale otoke izdvaja zapadni dio otoka Korčule s više od 25 % djece rođene izvan braka. S druge strane, zona visokoga udjela rođenih izvan braka u razdoblju 1991. – 1995. većinom se nalazila u kontinentalnom, a manje u jadranskom dijelu Hrvatske. Nakon više od 20 godina, s jedne strane, povećan je broj naselja u kojima nije bilo živorođenja, i to za 10 % u odnosu na prvu polovicu 1990-ih godina: na 1 368 naselja, a, s druge strane, smanjio se broj naselja bez rođenih izvan braka: s 3 056 u razdoblju 1991. – 1995. na 1 811 u razdoblju 2013. – 2017.

Općenito je u posljednjem razdoblju prisutan trend povećanja izvanbračno rođene djece što je povećalo i prostorne razlike. Većina naselja s visokim udjelima izvanbračnih rađanja nalazi se u sjeverozapadnom i istočnom kontinentalnom dijelu (osim Baranje) te sjevernom jadranskom prostoru. Zona niskoga izvanbračnog rađanja i dalje se nalazi u srednjem i južnom dalmatinskom prostoru te u južnom dijelu istočne Slavonije. I u tom se razdoblju u zoni niskoga izvanbračnog fertiliteta izdvaja otok Korčula s višim vrijednostima.

⁴ U Bosni i Hercegovini udio izvanbračnih rađanja iznosio je 11,0 % (2016. godine), u Sjevernoj Makedoniji 11,7 % (2017.), Crnoj Gori 15,7 % (2009.), na Cipru 19,1 % (2016.).

Slika 2: Udio rođenih izvan braka u Hrvatskoj (%) prema razdobljima 1991. – 1995. i 2013. – 2017. (po naseljima)
(Izvor: Tablogrami rođenih prema bračnosti po naseljima, DZS, Zagreb)

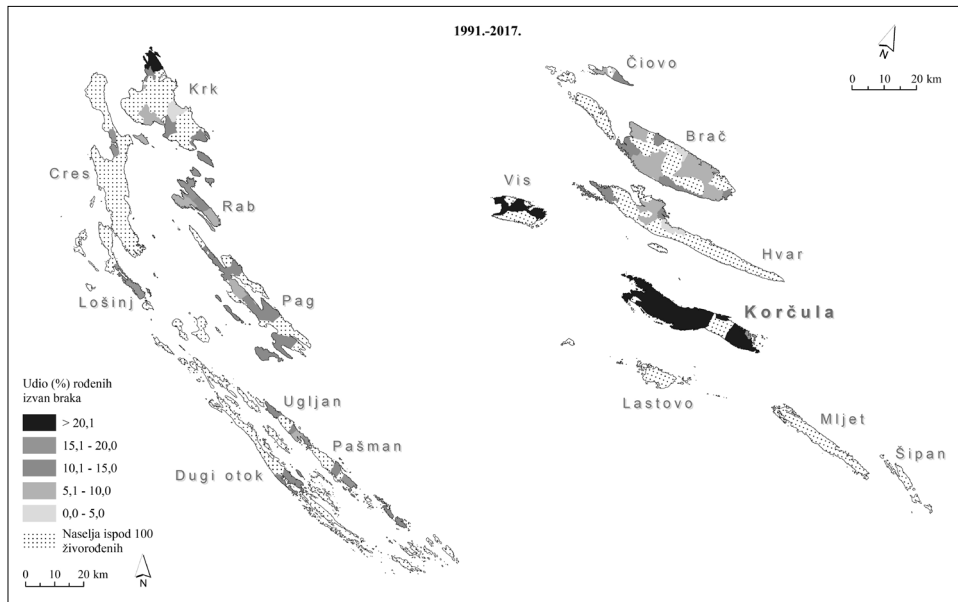
HETEROGENOST OTOČNOGA PROSTORA

Na slici 3. uočava se da je otočni prostor u pogledu rađanja izvan braka heterogen, pri čemu se izdvaja otok Korčula kao prostor znatno višega udjela rođenih izvan braka. Budući da je većina otočnih naselja brojčano mala stanovništvom, i u mnogima su rađanja rijetka, analiza je rađena za razdoblje od 26 godina, odnosno od 1991. do 2017. godine. Kako postotni pokazatelj ima određene nedostatke u prikazivanju pojave, a koja ovisi o veličini uzorka, za analizu udjela rođenih izvan braka u razdoblju 1991. – 2017. u obzir su uzeta samo otočna naselja koja su u navedenom razdoblju imala 100 i više živorođenja.⁵ Takvih su samo 62 naselja na otocima od ukupno 311. U okviru ta 62 naselja, među prvih deset, u kojima je udio rođenih izvan braka bio viši od 20 %, sedam je korčulanskih naselja (Vela Luka, Blato, Smokvica, Žrnovo, Račišće, Čara, Lumbarda) (sl. 3), a samo je naselje Korčula imalo manji udio rođenih izvan braka (19,1 %).⁶ Ostala tri naselja, u kojima su izvanbračna rađanja predstavljala više od 20 % ukupnoga broja živorođene djece, bili

⁵ Petz (2007:175) navodi da postoci mogu dati krivu predodžbu pojave te da „mnogi autori smatraju da u uzorku treba biti najmanje 100 slučajeva pa da se neka proporcija izrazi u postotku“.

⁶ Naselja Pupnat i Potirna, također na otoku Korčuli, nisu u navedenoj skupini jer je broj rađanja u navedenom razdoblju bio manji od 100; u naselju Pupnat iznosio je 80, u Potirni je bilo samo jedno živorođeno dijete koje je rođeno u braku, a u Pupnatu je takve djece bilo 18.

su Omišalj na Krku (22,8 %) te Vis (20,5 %) i Komiža na Visu (29,2 %). U većini ostalih otočnih naselja udio izvanbračnih rađanja kretao se uglavnom od 5 % do 15 %.

Slika 3: Udio rođenih izvan braka na otocima (%), 1991. – 2017. (po naseljima)⁷
(Izvor: Tablogrami rođenih prema bračnosti po naseljima, DZS, Zagreb)

Izvanbračna rađanja na otocima od 1971. godine

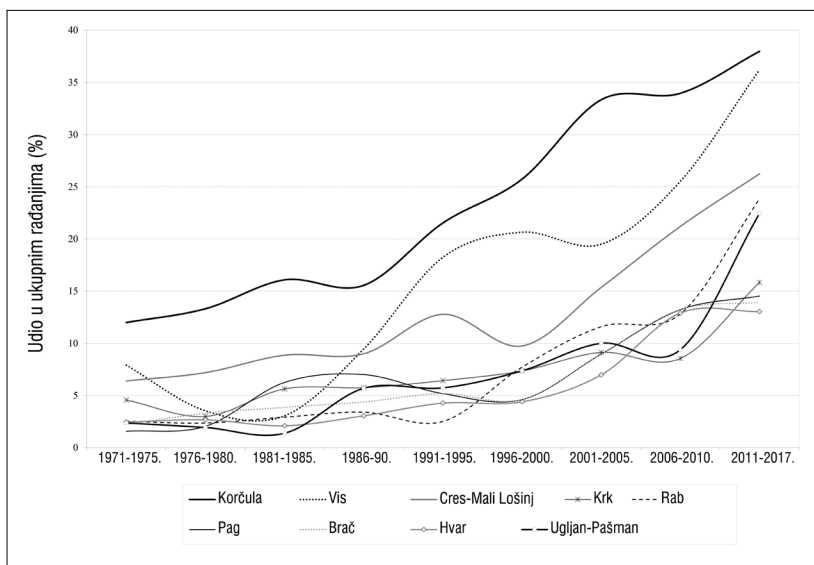
Kako se naselja otoka Korčule u novije vrijeme izdvajaju sa znatno višim udjelima izvanbračnoga rađanja u odnosu na ostala otočna naselja, potrebno je razmotriti je li to slučajnost ili konstanta. U tom kontekstu analizirano je kretanje rođenih izvan braka na otocima u skoro pedesetogodišnjem razdoblju (1971. – 2017.). Za potrebe ove analize uzeti su samo veći otoci (Rab, Krk, Cres, Mali Lošinj, Pag, Ugljan, Pašman, Brač, Hvar, Vis, Korčula)⁸ prema petogodišnjim razdobljima od 1971. do 2017. godine (sl. 4).⁹

Iz analize proizlazi da se otok Korčula u odnosu na ostale otoke, u cijelom promatranom razdoblju, izdvaja kao prostor viših, odnosno visokih udjela rađanja

⁷ Kako bi naselja na otocima bila dovoljno vidljiva, otoci su podijeljeni u dvije skupine te ne slijede geografsku orijentaciju prema njihovu položaju. Isto tako, mjerilo je drugačije za južne otoke u odnosu na sjeverne.

⁸ Otoci Cres i Lošinj promatrani su zajedno isto kao i otoci Ugljan i Pašman.

⁹ Podaci su prikazani prema petogodišnjim razdobljima (posljednje razdoblje je sedmogodišnje) zbog visokih jednogodišnjih oscilacija.

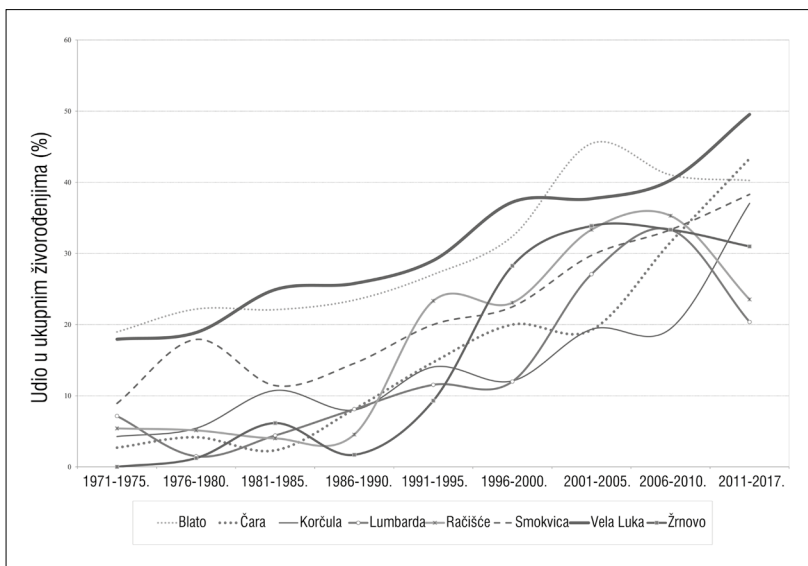
Slika 4: Udio rođenih izvan braka na hrvatskim otocima (%), 1971. – 2017.
(Izvor: Tablogrami rođenih prema bračnom statusu po naseljima, DZS, Zagreb)

izvan braka, s gotovo kontinuiranim porastom od 1971. do 2017. godine, s 12 % na 38 %. Uz Korčulu, i otok Vis se od druge polovice 80-ih godina prošloga stoljeća počinje izdvajati po višim vrijednostima udjela izvanbračnih rađanja koja su u razdoblju 2011. – 2017. prešla razinu od 35 %. S druge strane, najniži udio rođene djece izvan braka početkom 70-ih godina prošloga stoljeća na većini otoka bio je manji od 5 %, što je prosjek Hrvatske za to razdoblje. Najniži udio, oko 2 %, zabilježen je na Rabu te na sjevernodalmatinskim i srednjodalmatinskim otocima (Pag, Ugljan, Pašman, Brač i Hvar). Ti su otoci tek početkom 21. stoljeća prešli razinu od 10 %, ¹⁰ nakon čega je došlo do intenzivnijega porasta izvanbračnih rađanja te se u posljednjem promatranom razdoblju (2011. – 2017.) vrijednosti kreću od 13 % na Hvaru do 23,8 % na otoku Rabu. Najintenzivniji porast imali su Ugljan i Pašman, za 13,1 postotnih bodova. Cres i Lošinj se po udjelu rođene djece izvan braka nalaze između navedene dvije skupine otoka (s najvišim i najnižim vrijednostima) te pokazuju izrazit porast u drugoj polovici 90-ih godina 20. stoljeća. Iz navedenoga se može zaključiti da je zona visokoga udjela rađanja izvan braka karakteristika najjužnijih otoka (Korčule i Visa), dok srednjodalmatinski i sjeverni otoci (osim Cresa i Lošinja) predstavljaju zonu niskih udjela izvanbračno rođene djece.

¹⁰ Osim otoka Raba gdje je ta granica prijeđena u prvih pet godina 21. stoljeća.

IZVANBRAČNA RAĐANJA U KORČULANSKIM NASELJIMA

Promatrano na prostornoj razini otoka Korčule, proizlazi da su rađanja izvan braka u cijelom promatranom razdoblju (1970. – 2017.) bila najviša na zapadnom dijelu, u naseljima Veloj Luci i Blatu, koja su u posljednjem razdoblju dosegla razinu višu od 40 % (sl. 5). Prema istočnom dijelu taj se udio smanjuje: tako su u naselju Smokvica udjeli izvanbračnih rađanja bila viša od onih u istočnom dijelu tijekom skoro cijelog promatranog razdoblja te su početkom 21. stoljeća dosegla razinu od gotovo 30 %. Naselje Čara, također smješteno u središnjem dijelu otoka, imalo je vrlo brz i gotovo kontinuiran porast rođenih izvan braka od kraja 1980-ih godina te je 2011. – 2017. godine taj udio bio veći nego u naselju Blato (43 %).¹¹ Istočna otočna naselja, Korčula i Lumbarda, iako bilježe kontinuiran porast udjela izvanbračnih rađanja, imaju niže vrijednosti od ostalih naselja na otoku. U ta dva naselja sve do kraja 1990-ih udjeli rađanja izvan braka nisu prelazili 10 %. Od tada dolazi do intenzivnijega porasta, osobito u naselju Korčuli čije su vrijednosti 2011. – 2017. dosegle razinu od gotovo 40 %, a u Lumbardi i Račišću je

Slika 5: Udio rođenih izvan braka na otoku Korčuli (%), 1971. – 2017. (po naseljima)

(Izvor: Tablogrami rođenih prema bračnosti po naseljima, DZS, Zagreb.

Napomena: Nije prikazano naselje Potirna jer je u cijelom razdoblju (1971. – 2017.) bilo samo osam živorođene djece, od toga jedno izvan braka.)

¹¹ Ovdje treba uzeti u obzir apsolutne vrijednosti koje ukazuju na svoj nedostatak kao pokazatelja. U naselju Čara je u razdoblju 1970. – 2017. registrirano nešto više od 300 živorođenih, od kojih manje od 50 izvan braka, a u naselju Blato gotovo dvije tisuće živorođenih, od kojih je gotovo 600 bilo izvanbračno rođenih.

došlo do pada udjela na 20 %. U naselju Pupnat su, sve do 2006. godine, izvanbračna rađanja iznosila oko 10 % svih živorođenja, nakon čega je došlo do povećanja udjela na više od 20 %.

Usporedba korčulanskih naselja u posljednjem promatranom razdoblju (2011. – 2017.) s ostalim naseljima u Hrvatskoj¹² pokazuje da su se Vela Luka i Blato nalazili na 12. odnosno 18. mjestu prema visini udjela rođenih izvan braka (između 40 % i 50 %), dok je naselje Korčula bilo na 26. mjestu, s više od 30 % izvanbračno rođene djece. Što se tiče ostalih otočnih naselja, samo je Omišalj na Krku bio u skupini s više od 30 % rođenih izvan braka. Najviši udio izvanbračno rođenih u Hrvatskoj zabilježen je u naselju Piškorovec (93,7 %) u Međimurskoj županiji. Još šest naselja te županije nalazilo se u skupini s vrijednostima višim od 50 %.

DISKUSIJA

Od druge polovice 20. stoljeća osobitost u demografskom razvoju europskoga prostora jest povećanje izvanbračnih rađanja i njihova udjela u ukupnom broju živorođenja (Penev i Stanković 2010) koji je aktualno u nekim zemljama viši od 60 %. Vezano je to za promjene u obiteljskim strukturama, odnosno za sve češću rasprostranjenost kohabitacije, karakterističnih za tzv. drugu demografsku tranziciju. To se odnosi na promjene u modelu obitelji i reprodukciji u Europi i razvijenim zemljama svijeta koje se očituju u vrlo niskom fertilitetu nedovoljnom za obnavljanje stanovništva, smanjenju stope nupcijaliteta, povećanju razvoda, značajnom porastu kohabitacija i s tim u vezi visokom porastu rađanja izvan braka (Van de Kaa 2002). Međutim, autori Kok i Leinarte (2015) u svom članku pišu kako izvanbračna rađanja nisu „novi“ fenomen, karakterističan za razdoblje od 60-ih ili 70-ih godina prošloga stoljeća odnosno nakon *zlatnoga doba braka*. Pokazuju to istraživanja nekoliko autora koji navode da se „prostori gdje su česte moderne kohabitacije nalaze upravo tamo gdje su bile česte i u prošlosti, posebno u 19. stoljeću“ (ibid.:489).

Analiza na razini regija u europskim državama ukazuje na postojanje prostora različitoga ponašanja prema braku, što se posebno odnosi na kraj 19. i početak 20. stoljeća (Klüsener et al. 2013). Tako visoki udjeli izvanbračnih rađanja nastali su kao mješavina regionalnih socio-ekonomskih ograničenja, kulturoloških vrijednosti poimanja braka, religijske povijesti, stupnja sekularizacije itd. (ibid.). Svi ti čimbenici, kao ostaci prošlosti, utječu na vrijeme i učestalost sklapanja braka i kohabitacijskih zajednica. Među njima su posebnu ulogu u 19. stoljeću imali socio-gospodarski faktori. Tako su

¹² U obzir su uzeta samo ona naselja u kojima je broj živorođenih bio viši od 100.

primjerice u Austriji u 19. stoljeću seljaci koji su radili na zemlji trebali imati „dozvolu za brak“ od svoga gospodara kojom se jamči da mladoženja ima uvjete za uzdržavanje obitelji (Prioux 1993). Ili je, pak, u nekim austrijskim pokrajinama sklapanje braka bilo dopušteno samo onima koji su posjedovali imovinu. Takve odredbe bile su vezane uz pravo nasljeđivanja roditeljske imovine u tzv. „Anerbenrecht“ tipu porodice (Prioux 1993; Sprangers i Garssen 2003). U Sloveniji je također postojao takav tip porodice što je rezultiralo visokim udjelom izvanbračnih rađanja. Šircelj (2000) navodi da su u pokrajinama Koruške i Štajerske tijekom 19. stoljeća izvanbračna rađanja predstavljala oko 30 % ukupnoga broja živorođene djece, kao u susjednoj Austriji. Ova zona visokih udjela izvanbračnih rađanja uglavnom se poklapa sa starom austrijskom pokrajinom Karantanijom. Nadalje, Kiernan (2001) piše da vrlo često pripadnici radničke populacije u gradovima nisu mogli plaćati najamninu za stan te su stoga ženidbe bile rijetke. Takav tip kohabitacijske veze nazvan je *štokholmski brak*, a bio je karakterističan za Štokholm, Pariz i Prag. Također se može navesti i primjer „*neredularnih brakova* u Škotskoj ili *nekompletnih brakova* u Švedskoj“ (Kok i Leinarte 2015:490) gdje su mladi parovi živjeli u kohabitacijskoj vezi zbog financijske nemogućnosti za održavanje svadbe. U nekim regijama Rumunjske visoki udjeli izvanbračne djece objašnjavaju se postojanjem tzv. neolokalnih obrazaca koji su se odnosili na dogovorene i rane brakove (Kok 2009). „S pristankom roditelja mladi parovi su živjeli u kohabitaciji i vjenčali se kada su postali punoljetni“ (ibid.:26).

Primjeri iz 19. stoljeća pokazuju da su socijalne norme unutar zajednice bile vrlo važne. Tako u mnogim zemljama u nekim regijama izvanbračno rođena djeca nisu bila priznata ni prema državnom zakonu ni od strane crkve te su registrirana kao izvanbračna, ali su u okviru zajednice smatrana legitimnim. U povijesti zapadnokršćanskoga braka prekretnica je Tridentski koncil (1545. – 1565.) koji je uveo važne promjene u sklapanju braka. Naime, predtridentski brak je u središte postavljao zaruke odnosno *sporazum je činio brak* koji je mogao biti u futuru (obećanje koje može biti i razvrgnuto) ili u prezentu (označavao je početak braka i neraskidivu vezu). Za sklapanje braka bio je dovoljan samo sporazum supružnika, međutim, Tridentskim koncilom brak je postao javan, uveden je u crkvu, a zaruke su izostavljene odnosno prepuštene svjetovnim običajima (Mogorović Crljenko 2012).

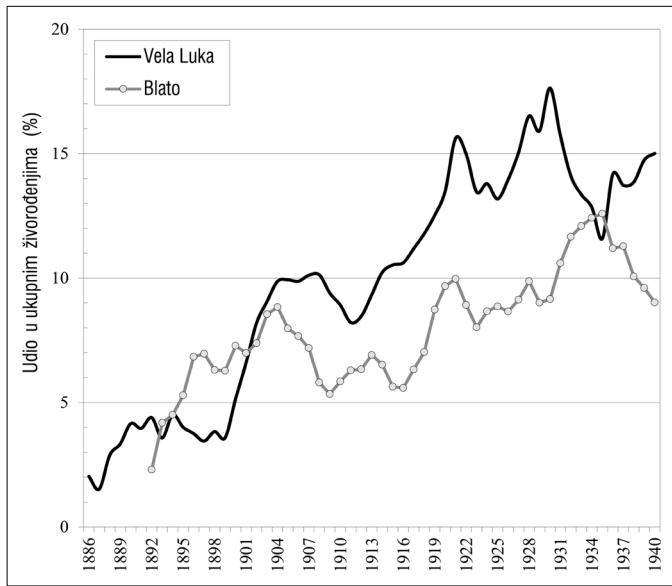
Budući da se otok Korčula još od sedamdesetih godina prošloga stoljeća razlikovao od ostaloga otočnog prostora po učestalim izvanbračnim rađanjima, a posebno njegov zapadni dio, zanimalo nas je od kada su prisutne visoke stope takvih rađanja u promatranim naseljima. U potrazi za odgovorom analizirane su matične knjige za naselja Velu Luku i Blato od kraja 19. do skoro sredine 20. stoljeća.¹³

¹³ *Upisnik rođenih Vela Luka* (Matični ured Vela Luka) i *Upisnik rođenih Blato* (Matični ured Blato).

Analiza u navedenom razdoblju odabrana je zbog toga što je to najznačajnija etapa gospodarskoga razvoja Vele Luke i Blata koja je bila ostvarena pojačanim uzgojem vinove loze i proizvodnjom vina te razvojem pomorstva u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća. U tom se razdoblju Vela Luka već afirmirala kao značajno otočno naselje. Blato je srednjovjekovnoga postanka, a njegov razvoj temeljio se na agrarnoj valorizaciji koja ga je učinila najnapučenijim na otoku. Sve veća agrarna proizvodnja, rast broja stanovnika i znatnija maritimna orijentacija tijekom 19. stoljeća utjecali su na nastajanje susjednoga naselja Vele Luke na obali. Tada stanovništvo iz agrarno prenaseljnoga Blata počinje najprije naseljavati padine krških udubina koje se nalaze između Blatskoga polja i Veloluškoga zaljeva. Vrlo brzo, uz naseljenost, uslijedila je izgradnja infrastrukture naselja te crkveno (1848.) i svojevrsno upravno osamostaljenje Vele Luke od susjednoga Blata.

U matičnim knjigama sva djeca koja nisu rođena u zakonitom braku upisivana su kao *nezakonita* bez obzira na navedene podatke o ocu, jednako kao i djeca čiji otac nije bio naveden u upisniku. Naknadnim sklapanjem braka roditelja, osim bilješke da je dijete bilo izvanbračno, navodila se bilješka *pozakonjen (vjenčanjem)*. Katkad se u matičnim knjigama uz *nezakonito dijete* navodi dodatna bilješka, tj. izjava oca kako priznaje očinstvo međutim do vjenčanja nije došlo jer je spriječen odlaskom u vojsku. Potkraj 19. stoljeća udio rođenih izvan braka u Veloj Luci iznosio je manje od 5 %, a u Blatu oko 7 % ukupnoga broja živorođene djece. Razlog tomu je što je Vela Luka kao naselje nastala tek u 19. stoljeću i imala je dvostruko manje stanovnika od Blata. Međutim, već početkom 20. stoljeća dolazi do intenzivnoga porasta izvanbračnih rađanja u Veloj Luci koja su 30-ih godina dvadesetoga stoljeća predstavljala više od 15 % svih živorođenja. To je razina kakva je bila zabilježena u Švedskoj 20-ih i 30-ih godina dvadesetoga stoljeća (Prioux-Marchal 1974), za koju je poznato da je izvanbračni fertilitet bio visok, kao i u ostalim zemljama sjeverne Europe. U to isto vrijeme izvanbračna rađanja u Blatu bila su niža i kretala su se oko 10 %. Međutim, bez obzira na navedene razlike između ta dva naselja, razina rođenih izvan braka za tadašnje je vrijeme bila visoka. Na prostoru Hrvatske, prema dostupnim podacima, takvo stanje može se usporediti s naseljima Tar, Vabriga i Frate u Istri. Tako u razdoblju od 1850. – 1899. naselja Tar i Vabriga imaju ispod 5 %, a naselje

Starije matične knjige za korčulanska naselja u ovom radu nisu analizirane, a pohranjene su u arhivu Dubrovačke biskupije: 1. Blato, rođenih/krštenih 1670. – 1909., vjenčanih 1670. – 1916., umrlih 1629. – 1940.; 2. Čara, rođenih/krštenih 1824. – 1884., vjenčanih 1825. – 1872., umrlih 1825. – 1946.; 3. Korčula, rođenih/vjenčanih 1593. – 1903., vjenčanih 1593. – 1913., umrlih 1642. – 1930.; 4. Lumbarda, rođenih/krštenih 1632. – 1903., vjenčanih 1625. – 1923., umrlih 1635. – 1935.; 5. Pupnat, rođenih/krštenih 1720. – 1891., vjenčanih 1713. – 1903., umrlih 1734. – 1915.; 6. Račišće, rođenih/krštenih 1723. – 1909., vjenčanih 1723. – 1937., umrlih 1723. – 1924.; 7. Smokvica, nepotpune prijepise za sve tri vrste matica 1825. – 1918.; 8. Vela Luka, rođenih/krštenih 1848. – 1903., vjenčanih 1849. – 1926., umrlih 1849. – 1925.; 9. Žrnovo, rođenih/krštenih 1635. – 1893., vjenčanih 1697. – 1905., umrlih 1703. – 1938.

Slika 6: Udio rođenih izvan braka (u %) u Veljoj Luci i Blatu na Korčuli, 1886. – 1940.

(Izvor: Upis rođenih, Matični ured u Veljoj Luci i Blatu.

Napomena: Zbog velikih godišnjih oscilacija u podacima, na slici je prikazan petogodišnji pomični prosjek.)

Frate 8,37 % udjela izvanbračne djece. Značajniji udio izvanbračne djece u Frati nastao je zbog povećanja ukupnoga broja stanovnika tijekom 19. stoljeća te je stoga posljedično došlo i do povećanja ukupnoga broja izvanbračne djece (Zuprić 2018).

S obzirom na relativno visoku razinu izvanbračnih rađanja početkom dvadesetoga stoljeća, nameće se nekoliko razloga takvih demografskih kretanja koja su rezultat gospodarsko-društvenih, povijesno-kulturoloških i geografskih okolnosti promatranoga prostora. Odnos obitelji prema posjedu kao temeljnoj podlozi egzistencije izrazito je važan te u središte postavlja opstanak svih članova zajednice i njezino biološko obnavljanje (Defilippis 2005). Međutim, na otoku Korčuli nije postojao oblik obiteljskih zadruga (kućna zadruga) budući da je takav oblik života poticao ženidbu i rano sklapanje brakova (Vranješ-Šoljan 2009). Pri tome su veliku važnost imali posjedovni odnosi. Na priobalnom i otočnom pojasu Hrvatske od kasnoantičkoga razdoblja pa sve do sredine 20. stoljeća u najvećoj mjeri bio je prisutan kolonatski sustav (Defilippis 1997).¹⁴

¹⁴ U Dalmaciji tijekom 19. stoljeća tri su oblika vlasništva nad zemljom: posjedi u vlasništvu seljaka, posjedi u vlasništvu zemljoposjednika (plemstvo ili Crkva) te posjedi u vlasništvu zajednice (općine). Najveći dio zemlje bio je u vlasništvu zemljoposjednika s raznolikim privatno-pravnim varijantama pogodbe između zemljoposjednika i seljaka te su u svezi s tim postojali različiti nazivi: kolonat ili težaščina, livel i kmetstvo. Kolonat ili težaščina najrašireniji je bio u

U vezi s tim, jedan je običaj bio vrlo važan u životu naselja (Vela Luka), a to je *krejanca*¹⁵ (navodi Z. Maričić, stanovnik Vela Luke). *Učinit krejancu* značilo je dolazak mladića kod roditelja djevojke kojim on potvrđuje svoje ozbiljne namjere u pogledu veze s djevojkom. U tom je kontekstu veoma važna bila suglasnost djevojičinih roditelja koja nije uvijek značila i njezin odlazak od kuće, niti skoro vjenčanje, već obećanje jedno drugom. U konačnici je to bilo postizanje usmenoga dogovora koji nije priječio odlazak djevojke od kuće ili stupanje u spolne odnose. U takvim situacijama rađala su se djeca dok mladi još nisu bili vjenčani i koja su u tom slučaju bila izvanbračna, ali priznata unutar zajednice. Takva vrsta kohabitacije, u okvirima roditeljske kuće ili odvojeno, vezana je uz običaj da prije nego se par vjenča treba sagraditi kuću ili nadograditi roditeljsku, navodi stanovnik Vela Luke J. Žuvela (75 godina). Sin bi dobio parcelu zemlje na kojoj namjerava sagraditi kuću, no taj je posao zahtijevao potrebnu radnu snagu pri čemu su ispomoc bili žena i djeca. Uz to je bilo potrebno i raditi na zemlji (u polju), a teren je trebalo najprije iskrčiti i zasaditi poljoprivrednim kulturama, uglavnom vinovom lozom i maslinama. Podignut dom i posjed za muškarca je bio dokaz društvenoga statusa u zajednici koja je to smatrala temeljnim kriterijem uspjeha. U tom kontekstu vjenčanje je bilo sporedno, odnosno pirovanje se odgađalo za neka bolja vremena. U praksi je to značilo odgodu i od nekoliko godina, zapravo vrijeme koje je bilo potrebno za gradnju doma, tj. kućenje obitelji. Odgađanje *pirovanja*, odnosno zakonitoga stupanja u brak, potvrđuju i analizirane matične knjige u kojima su gotovo sva izvanbračna djeca redovito bila *pozakonjena*, tj. zakonita naknadnim sklapanjem braka njihovih roditelja. Postojanje kohabitacijskih veza, a s tim u vezi i izvanbračno rođena djeca, u Veloj Luci i Blatu razlikuju se od ostalih dijelova Hrvatske u kojima su tradicionalni nevjenčani brak i obitelj nastala iz te veze – obitelj nevjenčanoga para – bili vrlo česta pojava (Čulinović-Konstantinović 1976) sve do 50-ih godina prošloga stoljeća. Tu se radi o sklapanju braka samo svadbenim obredom koji je bio priznat u društvenoj zajednici. Međutim, na Korčuli je situacija drugačija: supružnici počinju živjeti zajedno i prije nego se održi svadba ili se vjenčaju, crkveno ili civilno. Zato je sam čin *učinit krejancu* – posebnost toga otoka, odnosno tih dvaju naselja. On vrlo vjerojatno ima korijene u običajima iz predtridentskoga razdoblja kada su zaruke, tj. obećanje, imale važnu ulogu u sklapanju braka, ali je s vremenom modificiran tako što su se zaruke i početak zajedničkoga života

srednjoj Dalmaciji i na otocima. Takav odnos definirao se ugovorom između vlasnika zemlje i zakupnika (težaka) koji je tu zemlju obrađivao. Pri tome je vlasnik zemlje dobivao od jedne polovice do jedne petine godišnjega prihoda zemlje (renta) i niz drugih ugovorenih davanja. Nivel je bio raširen na prostoru sjeverne Dalmacije. Težak je zemljoposjedniku uvijek davao istu odnosno paušalnu količinu proizvoda ili novaca. Kmetstvo je najraširenije bilo u dubrovačkom području. Kmet je dobivao od zemljoposjednika zemlju (i kuću), a uz rentu u naturi bio je dužan odrediti određeni broj dana na gospodarovu imanju (Defilippis 1997).

¹⁵ Značenje riječi je pristojnost, uljudnost, učtivost (Milat Panža 2015).

odvijali istodobno. Međutim, crkvene vlasti nisu priznavale takvu praksu pa je tako, suprotno ustaljenim običajima Velolučana, njihov župnik Ljubo Bačić (1908. – 1932.) u Kronikama župe Vela Luka iz godine u godinu negodovao zbog sve većega broja izvanbračne djece (Mirošević 2000.)

Je li postojao takav običaj u drugim naseljima na otocima, ali i na otoku Korčuli? Za to su potrebna dodatna istraživanja, ali se prema suvremenim pokazateljima o većem udjelu rođene izvanbračne djece može pretpostaviti da je to u prvom redu karakteristika zapadnoga dijela otoka koja se, vjerojatno s vremenom, proširila i na istočni dio, ali ne takvim intenzitetom kao na zapadu. Tako je primjerice u naseljima koja su u sredini otoka, bliže Blatu (Smokvica, Čara), veća rasprostranjenost izvanbračnih rađanja, nego na istočnom dijelu.

Međutim, nesumnjivo je potvrđeno da stanovništvo otoka Korčule, u odnosu na ostala otočna naselja, karakterizira različito ponašanje prema braku, a koje ima svoje korijene u pojavama s kraja 19. stoljeća.

Uz to, Lazarević i Vekarić (2009) u radu *Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije* navode da je udio izvanbračne djece iznimno velik u otočnim naseljima (Mljet, Lastovo, naselje Blato) u odnosu na obalna naselja kao i na jedinom do tada istraženom srednjodalmatinskom otoku Murteru (Betina). Autori na temelju terenskoga istraživanja otvaraju i mogućnost daljnjega istraživanja izvanbračnih i predbračnih začeca u kontekstu promatranja fenomena kao običaja dovodenja žene *na probu*.¹⁶ No naša terenska istraživanja nisu potvrdila fenomen *pokusnoga braka*. Suprotno, odgoda sklapanja braka najčešće je trajala i po nekoliko godina te vrlo često i nakon drugoga djeteta.

¹⁶ O *pokusnom braku* ili *braku na probu* pisala je Z. Rajković u svojoj knjizi *Tradicijski oblici nevjenčanog braka kod Hrvata i Srba u svjetlu pojma pokusni brak* (1975.) na temelju etnološke i pravne literature s početka 20. stoljeća te terenskoga istraživanja krajem šezdesetih godina 20. stoljeća u kojoj je analizirala obiteljske odnose na prostoru Dalmatinske zagore, Like, Korduna, središnje Bosne i istočne Srbije. Na temelju iscrpne analize starije stručne literature koja se bavila tematikom *pokusnoga braka* autorica je došla do zaključka da takva literatura zapravo pogrešno definira nevjenčani brak. Naime, pokazalo se da izostanak zakonskoga vjenčanja starija stručna literatura u većini slučajeva naziva *pokusnim brakom* dok autorica u spomenutom istraživanju nije našla dokaze ili barem tragove o tradicijskoj instituciji pokusnoga braka. Na taj način došlo je do izjednačavanja nelegitimnoga braka s pokusnim brakom, a pri tome je jedini i glavni kriterij takvoj definiciji formalne naravi, tj. postojanje nevjenčanoga braka. O fenomenu prisutnosti pokusnoga braka na prostoru zapadnoga dijela otoka Korčule potrebno je detaljnije istraživanje. Takav brak bi predstavljao velik rizik za ženu, osobito u prošlosti, i vrlo vjerojatno bi postojali dogovori ili sporovi u sudskim spisima što treba uzeti u obzir kod daljnjih istraživanja.

ZAKLJUČAK

Hrvatska se, što se tiče rađanja izvan braka, nalazi na samom kraju europske ljestvice po niskim vrijednostima, iako je posljednjih 15 godina taj udio znatno povećan te je 2017. godine dosegnuta razina od 20 % izvanbračno rođene djece. Međutim, u prostornoj analizi toga demografskoga pokazatelja uočavaju se regionalne razlike: s jedne strane postoje prostori visokoga izvanbračnog fertiliteta (osobito na sjeverozapadu zemlje) te, s druge, zone niskoga izvanbračnog fertiliteta. Karakteristika je to južne Dalmacije, njezina priobalnoga prostora i zaleđa. Upravo se u tom prostoru niskoga izvanbračnog fertiliteta nalazi otok Korčula koji se izdvaja s vrlo visokim udjelima izvanbračnih rađanja.

U usporedbi s ostalim otočnim naseljima Hrvatske, analiza izvanbračnih rađanja tijekom skoro pedeset godina pokazuje da se otok Korčula, osobito njegov zapadni dio (Vela Luka i Blato), izdvaja u odnosu na ostali otočni prostor sa znatno višim vrijednostima, a također i u usporedbi s ostalim naseljima u Hrvatskoj. Rezultat je to kulturoloških karakteristika stanovništva Vele Luke i Blata te socio-gospodarskih koje su se intenzivirale od kraja 19. stoljeća, a koje su podrazumijevale kohabitacijski život mladih prije vjenčanja. Zajednica je bila tolerantna prema kohabitaciji i uz to povezanom rađanju izvanbračne djece. Tako otok Korčula pokazuje sličnosti s nekim regionalnim europskim prostorima karakterističnim po visokim izvanbračnim rađanjima gdje su suvremeni trendovi vjerojatno samo nastavak običaja iz prošlosti, a manje pokazatelj modernizacije obiteljskih odnosa. Rezultati ovoga rada mogu poslužiti kao osnova za daljnja istraživanja sociološkoga, antropološkoga i etnografskoga karaktera.

LITERATURA

- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 1996. „Konstrukcija modela obitelji u Europi i povijest obitelji u Hrvatskoj“. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 33/2:179–196. <https://hrcak.srce.hr/45079>
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. 1998. „Seoska društvenost“. U *Hrvatska etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka*, ur. Jasna Čapo Žmegač et al. Zagreb: Matica hrvatska, 251–295.
- ČULINOVIĆ-KONSTANTINOVIĆ, Vesna. 1976. „Tradicionalni nevjenčani brak u našem selu“. *Sociologija sela*, vol. 51/2:125–37.
- DEFILIPPIS, Josip. 1997. *Dalmatinsko selo u promjenama. Dva stoljeća sela i poljoprivrede Dalmacije*. Split: Avium.
- DEFILIPPIS, Josip. 2005. „Razvoj obiteljskih gospodarstava Hrvatske i zadrugarstvo“. *Sociologija sela*, vol. 43/1(167):43–59. <https://hrcak.srce.hr/32012>

- DOHOTARIU, Anca. 2015. „The unmarried couple in post-communist Romania: a qualitative sociological approach“. *The History of the Family*, vol. 20/4:579–592.
DOI: <https://doi.org/10.1080/1081602X.2015.1012645>
- HOFFMAN, Saul D. i E. Michael FOSTER. 1997. „Nonmarital births and single mothers: cohort trends in the dynamics of nonmarital childbearing“. *The History of the Family*, vol. 2/3:255–275. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1081-602X\(97\)90015-4](https://doi.org/10.1016/S1081-602X(97)90015-4)
- KIERNAN, Kathleen. 2001. „The rise of cohabitation and childbearing outside marriage in Western Europe“. *International Journal of Law, Policy and the Family*, vol. 15:1–21
DOI: <https://doi.org/10.1093/lawfam/15.1.1>
- KLÜSENER, Sebastian, Brienna PERELLI-HARRIS i Nora SÁNCHEZ GASSEN. 2013. „Spatial aspects of the rise of nonmarital fertility across Europe since 1960: the role of states and regions in shaping patterns of change“. *European Journal of Population*, vol. 29/2:137–165. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10680-012-9278-x>
- KOK, Jan. 2009. „Family systems as frameworks for understanding variation in extra-marital births, Europe 1900-2000“. *Romanian Journal of Population Studies*, vol. 3/ Supplement, 13–38.
- KOK, Jan i Dalia LEINARTE. 2015. „Cohabitation in Europe: a revenge oh history?“. *The History of the Family*, vol. 20/4:489-514. DOI: <https://doi.org/10.1080/1081602X.2015.1067240>
- KRALJ-BRASSARD, Rina. 2013. *Djeca Milosrđa. Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- LAZAREVIĆ, Ivana i Nenad VEKARIĆ. 2009. „Stanovništvo Blata na Korčuli (1870-1880): početak demografske tranzicije“. *Analiz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, vol. 47:219–241.
<https://hrcak.srce.hr/39125>
- MILAT PANŽA, Petar. 2015. *Rječnik govora Blata na Korčuli*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MIROŠEVIĆ, Franko. 2000. „Don Ljubo Bačić velolučki župnik (1884.–1935.)“. *Croatica Christiana periodica*, vol. 24/46:105–120. <https://hrcak.srce.hr/110202>
- MOGOROVIĆ CRLJENKO, Marija. 2012. *Druga strana braka. Nasilje i ilegitalnost u (izvan) bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa.
- MRĐEN, Snježana. 1997. „Rađanja izvan braka u Hrvatskoj“. *Geoadria*, vol. 2:63–76.
DOI: <https://doi.org/10.15291/geoadria.244>
- PAVIĆ, Dario. 2014. „Trend i čimbenici izvanbračnih rođenja u Hrvatskoj od 1998. do 2012. godine“. *Revija za sociologiju*, vol. 44/2:139–162. DOI: <https://doi.org/10.5613/rzs.44.2.2>
- PAVLIČEVIĆ, Dragutin. 1989. „Pokušaj tipizacije kućnih zadruga“. *Naše teme*, vol. 33/10: 2653–2659.
- PAVLIČEVIĆ, Dragutin. 2010. *Hrvatske kućne zadruge*. Knj. I i II. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

- PETZ, Boris. 2007. *Osnovne statističke metode za matematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- PRIOUX, France. 1993. „Aspects régionaux de la formation de la famille et de l'illégitimité en Autriche“. *Population*, vol. 48/3:711–734. URL: https://www.persee.fr/doc/pop_0032-4663_1993_num_48_3_4038
- PRIOUX-MARCHAL, France. 1974. „Le mariage en Suède“. *Population*, vol. 29/4–5:825–860. DOI: <https://doi.org/10.2307/1530401>
- PULJIZ, Vlado. 1992. „Porodične zadruge i procesi modernizacije hrvatskog društva“. *Sociologija sela*, vol. 30/115–116:147–154. <https://hrcak.srce.hr/119762>
- SPAJIĆ-VRKAŠ, Vedrana. 1995. „Tradicija i vertikalna klasifikacija obiteljskih odnosa“. *Društvena istraživanja*, vol. 4/4–5(18–19):451–464. <https://hrcak.srce.hr/32345>
- SPRANGERS, Arno i Joop GARSSSEN. 2003. *Non-marital fertility in the European Economic Area*. Project SAV, Statistics Netherlands, Division of social and spatial statistics, Department of statistical analysis department, 1–15. URL: <https://www.cbs.nl/-/media/imported/documents/2003/09/nonmarital.pdf?la=nl-nl>
- PENEV, Goran i Biljana STANKOVIĆ. 2010. „Karakteristike vanbračnih rađanja u Srbiji u drugoj polovici 20. i početkom 21. veka u širem europskom kontekstu“. *Stanovništvo*, vol. 48/2:1–24. DOI: <https://doi.org/10.2298/STNV1002001P>
- ŠIRCELJ, Milivoja. 2000. „Perspective historique de l'inscription géographique de la fécondité en Sovénie“. U *Régimes démographiques et territoires: les frontières en question (Actes du colloque de La Rochelle, 1998)*. Paris: AIDELF – Association Internationale des Démographes de Langue Française, 305–314. URL: <https://www.erudit.org/en/books/actes-des-colloques-de-lassociation-internationale-des-demographes-de-langue-francaise/regimes-demographiques-territoires-les-frontieres-en-question-actes-colloque/001170co.pdf>
- TODD, Emmanuel. 2011. *L'origine des systèmes familiaux*. Paris: Gallimard.
- UTJEŠENOVIĆ-OSTROŽINSKI, Ognjeslav. 1988. *Kućne zadruge. Vojna krajina*. Zagreb: Školska knjiga, Stvarnost.
- VAN de KAA, Dirk J. 2002. „The idea of second demographic transition in industrialized countries“. *Sixth Welfare policy seminar of the National institute of population and social security. Tokyo, Japan, 29 January 2002*.
- VEKARIĆ, Nenad, Irena BENOVSKY, Tatjana BUKLIJAŠ, Maurizio LEVAK, Nikša LUČIĆ, Marija MOGOROVIĆ i Jakša PRIMORAC. 2000. *Vrijeme ženidbe i ritam poroda: Dubrovnik i njegova okolica od 17. do 19. stoljeća*. Zagreb – Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- VRANJEŠ-ŠOLJAN, Božena. 2009. *Stanovništvo Banske Hrvatske: demografska slika Banske Hrvatske u kontekstu društveno-povijesnih promjena od 1850. do 1910*. Zagreb: Educa.
- ZUPRIĆ, Monika. 2018. *Nezakonita djeca Tara, Vabriga i Frate u 18. i 19. stoljeću*. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A2386/datastream/PDF/view>

IZVORI

Demografska statistika od 1960. do 1990., Savezni zavod za statistiku, Beograd.
Tablogrami rođenih prema bračnosti po naseljima, Državni zavod za statistiku (DZS), Zagreb.
Upisnik rođenih Vela Luka (Matični ured Vela Luka) i *Upisnik rođenih Blato*
(Matični ured Blato).

Illegitimate births on the Croatian islands: The distinctiveness of the island of Korčula

Lena Mirošević

Snježana Mrđen

Over the last fifty years, the proportion of extra-marital births has increased significantly in all European countries. In this respect, Croatia falls in the group of countries with a low percentage of extra-marital births, albeit with significant regional differences. The objective of this paper is to analyse extra-marital birth trends on the larger Croatian islands over a period of almost fifty years (1970-2017). The focus of our research was the island of Korčula (especially the western part – the towns of Vela Luka and Blato), which shows significantly higher extra-marital birth rates than the other islands during the observed period. In addition to data from the Croatian Bureau of Statistics regarding birth rates in rural areas, information from 19th-century birth registers was also used to explain the reasons Korčula's distinctiveness in terms of extra-marital births.

Keywords: *illegitimate births, krejanca, islands, Korčula, Croatia*

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)